

ÇEVİRİLER-AKTARMALAR / TRANSLATIONS

KIRIM TATAR EDEBÎ DİLİNİN ŞEKİLLENME VE GELİŞME YOLU*

Way of Formation and Development of Crimean Tatar Literary Language

Rıza FAZIL

Aktaran: Seher MAŞKARAOĞLU*

ÖZET

Kıpçakça ve Oğuzcanın birleşmesinden meydana gelen Kırım Tatar edebî dili, Türk dilleri arasında özel bir konuma sahiptir. Bu birleşme Kırım Tatar edebî dilinin zenginliğini yaratırken, konuşma diliyle arasında büyük bir fark meydana getirmiştir. Kırım Tatar edebî dili var olmakla beraber halkın pek çoğu ondan mahrum ve onu bilmekten aciz durumda kalmış, edebî dilde konuşamaz hale gelmiştir. Bu ise, Kırım Tatar halkının tüm kökleriyle sürgüne uğratılmasının en ağır, en trajik sonuçlarından biridir. Edebî dili öğretmeden Kırım Tatar halkını yeniden millet olarak inşa etmek, kültürünü geliştirmek mümkün değildir. Bu nedenle Kıpçak ve Oğuz sözlerinden yararlanırken denge kurarak dilin temel özelliğini kaybetmeden bu dili koruyup yaşatmak gerekmektedir. Kırım Tatar edebiyatının en eski eserlerinden biri XII. asır şairi Mahmud Kırımlı'nın "Yusuf ve Züleyha" hikâyesidir. Bunun gibi az da olsa korunmuş "Kodeks Kumanikus", "Munis Ul-Uşşak", "Kalendername", "Gülistan" adlı eserler bu edebiyatın yazılı şekilde yansıdığı edebî dilin de böyle erken şekillendiğini göstermektedir. Yazılı abideler edebî dilin asırlar boyunca belli tarihî, içtimaî, siyasi olayların kıskacı altında çeşitli baskılara uğrayıp, tesirlere kapılıp, defalarca değiştiğini yansıtmaktadır. Alfabe değişiklikleri, Rus sözlerinin sokulması, repressiya, sürgün gibi nedenlerle yok olma tehlikesi yaşayan Kırım Tatar edebî dili, "Lenin Bayrağı", "Yeni Dünya" gazetesi ve onun etrafında birleşen gazetecilerin, edebiyatseverlerin ve hocaların, yazar ve şairlerin gayreti ve faaliyetleriyle korunmuş, yaşatılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kırım Tatar Türkçesi, edebî dil, konuşma dili, Kıpçakça, Oğuzca, yazılı abideler.

ABSTRACT

The Crimean Tatar literary language, which consists of the combination of Kipchak and Oguz dialects, has a special position among Turkish languages. This merger created the richness of the Crimean Tatar literary language and made a big difference between the spoken language. Although the Crimean Tatar literary

* Makalenin orijinal künyesi: Rıza Fazıl (2009). "KırımTatar Edebiy Tiliniñ Şekillenüv ve İnkişaf Yolu". *Kalem Ucından Saylama Eserler I Cilt*, Akmescit, "Tarpan", 216-231.

* Dr.-izmir. E-posta: seher--memis@hotmail.com

language exists, most of the people are deprived of it and unable to know it and become unable to speak the literary language. This is one of the most severe and tragic consequences of the exile of the Crimean Tatar people. Without teaching literary language, it is not possible to rebuild the Crimean Tatar people as a nation and develop their culture. For this reason, it is necessary to maintain this language without losing the basic features of the language by establishing a balance while making use of the words of Kipchak and Oguz. One of the oldest works of Crimean Tatar literature is XII. century poet Mahmud Kırımlı's story "Yusuf and Züleyha". The slightly preserved works of eks "Kodeks Kumanikus", "Munis Ul-Uşşak", "Kalendername", "Gülistan" show that the literary language in which this literature is reflected in the written form is shaped like this early. Written monuments reflect that the literary language has been subjected to various pressures, influences and changed many times under the grip of certain historical, social and political events. The Crimean Tatar literary language, which is in danger of extinction due to changes in alphabet, introduction of Russian words, repressia and exile, was preserved and lived with the efforts and activities of the "Lenin Bayrağı", "New World" newspaper and the journalists, literary writers and teachers, writers and poets united around it.

Key Words: Crimean Tatar Turkish, literary language, speaking language, Kipchak dialect, Oguz dialect, written monuments.

*"Her şeyin başı; okuma, bilgi, edebî dil,
millî matbuat, edebiyattır.*

*Bunlar olmadan ne milleti korumak
ne de onun gelişmesini sağlamak mümkündür."*

(İsmail Gaspıralı)

Bilindiği gibi, her dilde iki esas şekil mevcuttur: Konuşma dili ve edebî dil. Konuşma dili, kendi arasında, yerine göre, ağızlarla da ayrılabilir. Gelişmesinde belli bir daimî şekil alan edebî dil ise bütün halk için birdir, geneldir. Hem bizde, Kırım Tatarlarda, konuşma diliyle edebî dil arasında o derece fark vardır ki şimdi pek çoğumuz konuşma dilinde bir derece serbest konuşsak da edebî dilde konuşamayız. Kendi fikirlerimizi ana dilde açıklayamayız. Bu söylenenler şunu gösteriyor ki bizde şimdi dilcilerimizin, tarihçilerin dikkatine layık bir fenomen mevcuttur: Edebî dilimiz var (şansımıza o korundu, yaşıyor); ama halkımızın çoğu ondan mahrum, onu bilmekten, ondan faydalanmaktan aciz. Bu ise Kırım Tatar halkının tüm kökleriyle sürgüne uğratılmasının en ağır, en trajik sonuçlarından biridir.

Şunu kaydetmeli ki, konuşma diliyle edebî dil arasında fark her dilde vardır; fakat bu derece değildir. Mesela, zannımızca, Türk dilinde, Azerbaycan dilinde bu fark o kadar büyük olmasa gerek. Ama bizim Kırım Tatar dilinde bu fark o kadar büyüktür ki bunun diğerlerinde olan genel

sebeplerinden başka bir mühim sebebi daha, bizim edebî dilimizde iki büyük ağzın, Kırım'ın Çöl taraf ve Yalı boyu ağızlarının yani Türk âleminin iki büyük dalı olan Kıpçak ve Oğuz lehçelerinin bir yere birleşerek bir edebî dil meydana getirilmesidir. Bu özel durum Türk halkları içinden yalnız Kırım'da mevcuttur. Bunun için de Kırım Tatar halkı ve Kırım Tatar dili bu açıdan özel bir vaziyettedir ki edebî dilimiz hakkında konuşulduğu zaman bu işi hesaba almamak, bu dil hakkında tam ve doğru fikir söyleyememek demektir. Elbette, şunu anlamak gerekiyor ki büyük Türk âleminin bu küçük bölgesinde, Kırım'da gayet mühim ve ilginç tarihî bir tecrübe harekete geçirilmiş, özü ve özellikleri yönünden birbirinden ciddi surette ayrılan iki büyük lehçe, Kıpçak ve Oğuz lehçeleri, organik şekilde birbirine karışıp, eklenip, bağlanarak bir bütün Kırım Tatar edebî dili meydana gelmiştir.

Kırım'dan başka bütün Türk halklarının dillerinin temelini genel olarak tek bir lehçe, ya Oğuz ya Kıpçak lehçesi oluşturmaktadır. Örneğin, Azerbaycan dili, Türkmen dili, Türk ve Gagavuz dilleri temiz Oğuz lehçesine aitken; Kazan Tatar, Özbek, Kazak, Kırgız, Karakalpak, Başkurt dilleri ve tahminen bütün diğer Türk dilleri Kıpçak lehçesine aittir. Çağdaş Kırım Tatar edebî dili ise bu iki lehçenin karışımından, doğal birleşmesinden yani onların sentezinden ibarettir ve bu dilin zenginliğinin sebebi, kaynağı da onun şu iki lehçeyi kapsamasındadır. Mecazi yani canlı olarak söyleyecek olursak, Kırım Tatar dili iki anayı emer, iki pınardan, daldan, iki kökten gıda alır ki bu sebeple onun gelişme imkânı sınırsızdır. Öyleyse bu tarihî deneye, bu senteze, bu acayip tecrübeye göz bebeğimiz gibi özenle bakmamız; onu korumamız, yaşatmamız, sağlamlaştırmamız ve mükemmelleştirmemiz gerekir. Çünkü bunun sadece yerli değil dünyaca tarihî, medeni, içtimaî, uygulamalı ve bilimsel önemi vardır ki dilcilere ve edebiyatçılara burada öğrenmek, tahlil etmek, pratik ve bilimsel sonuçlar çıkarmak için gayet geniş faaliyet alanı mevcuttur.

Dilimizin gelişmesinde, ağız sözlerinden faydalanmada herhangi bir tarafa gereğinden fazla eğilmeyip belli bir denge kurulması ve iki ağzın da esas özelliklerinin korunması şarttır. Aksi halde, dilimizin temel özelliği kaybolabilir ve hatta bu sebeple boş yere münakaşa da doğabilir. Bunun için bunda dikkatli olmalı, çünkü dil meselesi gayet nazik, ince meseledir. Bu hususta konuşmamızın sebebi şu ki son dönemde matbuatımızda, farklı yazarların çıkışlarında tek bir tarafa eğilim sezilmekte. Eğer dilimizin kendi özelliğini, özgünlüğünü muhafaza edeceksek, bu eğilime göz yummamalı ve ona yol vermemeliyiz.

* * *

Bugün, halkımızın büyük bir kısmı vatana dönüp önümüzde milli medeniyetimizi ve halkımızı millet olarak inşa etme meselesi dururken, birinci vazifemiz bu akımın temel taşı, onun esası olan edebî dilimizi öğrenmektir. Edebî dilsiz milli kültürü inşa etmek, halkı millet etmek; bu boş bir laftır, yani kendi kendini kandırma ya da göz boyamadır. Medeniyetin herhangi bir sahasını almanız, edebî dilsiz hiç mümkün değildir. Örneğin, televizyonda ve radyoda olsun, tiyatro sahnesinde ve amatör gruplarda, topluluklarda olsun, okullarda, çocuk terbiyesi ve diğer medeni müesseselerde olsun, siyasi ve toplum erbablarının konuşmalarında olsun, hepsinde edebî dilden yararlanılması gereklidir. Demek ki, kim olursa olsun, bu sahalarda atacak ilk adımı, ana dilini, edebî dili benimsemek olmalıdır. Evet, buna sabır, tahammül, büyük gayret, kararlılık gerektir. Bunu anlamayanlar ve edebî dilsiz de iş görürüz, konuşabiliriz, diyenler çok yanıılıyorlar. Büyük düşünür İsmail Gaspıralı'nın da "Dilde, fikirde, işte birlik" olalım, diyerek dili birinci yere koyması boşuna değildi. Geçmiş bilmeden geleceğe doğru adım atmak zor, demişler. Şunun için bu mevzuya müracaat ettik, edebiyatımızda daha gereği gibi aydınlatılmayan edebî dilimizin geçmişine, onun şekillenen ve akıp geçen yoluna bir göz atmak doğaldır.

Kırım Tatar edebiyatının en eski eserlerinden birinin XII. asır şairimiz Mahmud Kırımlı'nın "Yusuf ve Züleyha" hikâyesinin daha Moğolların Kırım'a gelmesinden önceki döneme ait olduğunu hesaba alacak olursak, Kırım Tatar edebiyatının Türk, Azerbaycan, Kazan Tatar, Özbek edebiyatları arasında en eski edebiyatlardan biri olduğunu görürüz. Demek ki, bu edebiyatın yazılı şekilde yansıdığı edebî dilin de böyle erken şekillendiği şüphesizdir. Kırım'da Arap yazısı esaslı üzerinde bu yazılı dilin Kırım halkının İslam dinini kabul ederek, artık her yönden genel bir halk olarak, yani şimdiki dil ile söylendiği zaman Kırım Tatar halkı olarak X.-XI. asırlarda yani Kırım'a Kıpçaklar geldikten sonra şekillenmeye başladığı şüphesizdir. Çünkü XII. asrın sonunda "Yusuf ve Züleyha" gibi 5600 satırlık şiirsel hikâyenin ortaya çıkması için o edebî dilin ve edebiyatın uzun bir dönem şekillenip gelişmesi şarttı.

Söz gelişi, bu hakiki olgular ancak edebiyat ve yazılı dil abidesi vasıtasıyla bu yarımada şekillenmiş tamamen yerli halkının bu yere sürülen Moğol Tatarları ile hiç alıp vereceği olmadığını ikna edici şekilde doğrularlar ve Rus tarihçileri tarafından "Kırım Tatarların tarihi Kırım'a Moğol Tatarların gelmesiyle ilgili" diyerek yapay şekilde ortaya sürdüğü uydurmaya, yalana sağlam nokta koyarlar. Yani Moğollar geldiği zaman bu yerde artık çoktan genel bir halk olarak şekillenen Kırım Tatar halkı

yaşıyormuş ve bu halkın kendi zamanına göre ileri medeniyeti, yüksek seviyede sanat eserleri, şekillenmiş edebi dili, ilerlemiş edebiyatı varmış. Bunu Rus âlimleri ne kadar bilmek, görmek istemeseler de, bundan sonra bilmek zorundalar. Ne yazık ki, bizim dostumuz, ünlü tarihçi Valeriy Vozgrin bizim matbuatımızda çoktan aydınlatılan, “Zvezda Vostoka” dergisinde de Rusça basılan bu tarihî olgulara göz yummamış olsa, kendisinin “İstoriçeskie sudbı Krımskih Tatar” adlı tarih kitabında (V. Vosgrin kendi kitabında “Zvezda Vostoka” dergisinde XII. asırda Kırım Tatar dilinde yaratılan “Yusuf ve Züleyha” hikâyesi hakkında malumat veren makalemizden örnek verir ki, demek, o bu makaleyi zamanında okumuş -R. F.) Kırım Tatar halkını yine de Kırım’a Moğol Tatarların gelmesine bağlayıp bu yönden bir daha Rus sahtekârlarının şarkısını söylemezdi.

Edebî dilimizin bir abidesi daha XIII. yüzyılın sonunda Kırım’da yazılan Latin-Fars-Kuman lügati “Kodeks Kumanikus”tur. Lakin Kırım’da ortaya çıkan, Kırım-Kıpçak dilinde yazılan bu lügat hâlâ daha genel Türk abidesi diye kullanılıyor ve onun ilk önce, Kırım Tatar dilinin yazılı abidesi olduğu hakkında tek söz edilmiyor. Dilcilerimiz ve tarihçilerimiz için bu meseleyi de ciddi şekilde ele alıp bilimsel açıdan sağlamlaştırma vakti gelmedi mi acaba? “Kırım Kumanları ve Volga boyu Kumanlarının ve “Kodeks Kumanikus”un dilini tanımlarken, diye kaydeder ünlü Türkolog akademisyen A. N. Kononov, P. M. Melioranskiy’in gayet nazik ve doğru kaydını göz önüne almalıyız: “Ben zannediyorum ki, diye yazar, bu Kırım Kumanları (Kıpçaklara, Polovetslere Batı’da Kumanlar derler, -R. F.) Volga aşağısından çıkan Kıpçaklara göre, daha temiz ve ortak dille konuşmuşlar.” (A. N. Kononov. “İstoriya izuçeniya tyurkskih yazıkov v Rossii”. Leningrad. “Nauka”, 1982, s. 250). Bu fikre devam ederek, biz şöyle söyleyebiliyoruz: “Demek ki, Kırım halkının dili ta o zamanda çok olgun ve mükemmelmiş ki bu durum ona kendi yazılı edebî dilini birçoğundan önce şekillendirmeye imkân vermiştir.”

Ünlü Türkolog âlim Emir Nacip birçok edebî dilin ortaya çıkışı hususunda konuşarak şöyle yazıyor: “Sonra karışık Uygur-Oğuz-Kıpçak lisanları esasında biri erken, biri geç olup Özbek, Kazak, Türkmen, Tatar, Kırım Tatar ve diğer günümüz edebî dilleri şekillenmiştir. Ortaçağ karışık yazı dillerinin bu şekillenmesi ve gelişmesinde, diye ilave ediyor Emir Nacip, esasında, şüphesiz, Volga aşağılarında ve Kuzey Harezm’de ortaya çıkan yazılı Kıpçak-Oğuz dili bulunan Kırım Tatarların yazı dili ayrıca yer tutar. Lakin Polovetslerin şu ecdatlarında, yani Kırım Tatarlarda ilk devirlerde Batılı Kıpçakların şivesi halledici rol oynadı.” (E. Nacip. “O srednevekovih

literaturnih traditsiyah i smeşanniñ pismennih tyurkskih yazıkah”
“Sovetskaya Tyurkologiya” dergisi, 1970. s. 87-89).

* * *

Burada şunu belirtmeli ki, X. asrın sonunda Kırım’a gelen Kıpçakların Tavrlar, İskitler, Sarmatlar, Hunlar gibi ve daha diğerk eski kabilelerin kalıntılarını birleştirek, günümüz diliyle söylendiğı zaman, Kırım Tatar halkının millet olarak şekillenmesinde halledici rol oynadığı şüphesizdir. O devirde artık İslam dini kabul olunup Arap yazısının benimsenmeye başladığı Kırım’da hem medeni hem toplumsal gelişme yönünden yerli kabilelerden üstün duran Kıpçaklar, sadece onların bütün bir millet olmasına değil, aynı zamanda, bu halkın ortak bir edebî dilinin şekillenmeye başlamasına da tesirini yapmışlardır. Yukarıda andığımız Mahmud Kırımli’nin XIII. asrın başına ait “Yusuf ve Züleyha” hikâyesinin sonunda, onun Türk diline çevrildiğı konusuna değinilip şöyle deniliyor:

Bu kitabı dönderen
Kırım dilin gideren
Türkî dile getüren
Çok zahmet görme diyü

Ol Halil oğlu Ali
Yedi divandur eli
Ol düzdi Türkî dili
Deşt dilinden dönderü

Bu hikâyenin yazıldığı dil “Deşt dili” yani yerli Kıpçak dilidir. Demek ki, o dönemki eserlerin edebî dilinin esasını P. M. Melioranskiy’in kaydettiğı gibi, Kıpçak lehçesi oluşturmaktaymış. Böyle olsa da o eserlerde, şüphesiz, Oğuz lehçesi unsurları da mevcuttur. O devirlerde Kırım’da edebî dilin oldukça mükemmel şekilde gelişip burada fırtınalı bir edebî hayatın mevcut olduğunu Memluk sultanlarının davetiyle ya da Altın Ordu hükümdarlarının zorbalığı sayesinde birçok ulemanın ve şairin Kırım’dan Mısır’a ve Suriye’ye gittikleri hakkında malumatlar da doğruluyorlar. (“Edebiyatımızın Kaynakları” başlıklı makalemize bakınız).

Kırım’dan gidenlerin bazıları sonra kendi yurtlarına döner ve birçok ciddi eser yaratırlar. Ne yazık ki, onların pek çoğı korunmamış. O döneme ait korunmuş yazılı eserlerden XIV.-XV. asırlarda yaşayıp eser veren Abdulmecit Efendi’nin 1410 senesinde yazdığı “Munis Ul-Uşşak” destanını (bu destanın el yazması Hollanda’da Leyden Üniversitesi’nin kütüphanesinde bulunuyor), Ebubekir Efendi’nin “Kalendername” adlı

felsefi risalesini (onun bir nüshası Taşkent'te Şarkiyat Enstitüsü'nün el yazmaları vakfında bulunmakta), Seyfi Sarayı'nın ünlü Şark şairi Sadi'nin "Gülistan" eserinin Türk diline yaptığı tercümesini (onun bu tercümesi o dönemin Abdulaziz Efendi, Afifeddin Efendi, Rezmîy Bahadır Giray Han, Mevlâna İshak gibi bir sürü şairin ve kendisinin de şiirleriyle beraber 1968 senesi Taşkent'te ayrı kitap olarak çıkarıldı), Bora Gazi Giray Han'ın eserlerini (1958 senesi İstanbul'da "Gazi Geray Han. Hayatı ve Eserler" adıyla ayrı kitap olarak çıkarıldı) ve diğerlerini kaydetmek mümkün.

Ünlü Rus Şarkiyatçılarından V. A. Gordlevskiy Yalta'nın Şark Müzesinde savaştan önce bulunan "Kitab al-Masabih fi al-Tasavur" ("Suficiliği Övme Kitabı") adlı bir eski eserin el yazması hakkında daha bilgilendirme yaparak: "Bu eserin müellifi Abu Bekir Yusuf İbn al-Hasan al-Vasitiy..." diye gösterir. El yazmasının önceki sahiplerinin notları Hicri hesapla ta VIII. asra (yani XVI. asra) ait, en eski kayıt ise Hicri hesapla 757. yıla (1355. seneye) aittir. Yazının kendisi de mühim özelliğe sahip, bütün bunlar Kırım'da eski bir el yazmasının asıl nüshası ya da müellifin yaşadığı döneme yakın vakitte kopya edilip yazılan nüshası bulunmuş demeye imkân veriyor", diye yazar. (V. A. Gordlevskiy. "Saylama Eserleri", IV. c. "Nauka", 1968). Ne yazık ki, Yalta Müzesinde olan pek çok kıymetli el yazmaları gibi, bu eserin de akıbeti bilinmiyor.

İşte, böyle, edebiyatımızda az da olsa korunmuş eserler, yazılı abideler şunu gösteriyor ki, bin yıl önce Arap yazısı esasında gelişen edebî dilimiz asırlar boyunca belli bir tarihî, içtimaî, siyasi olayların kısılcı altında çeşitli baskılara uğrayıp, tesirlere kapılıp, defalarca değişmiştir. Geçmiş dönemin elimizdeki eserlerini gözden geçirdiğimiz zaman, bu değişimleri açıkça görüyoruz.

Edebî dilimizin geçmişi hakkında konuşurken, tanınmış Kazan Tatar âlimi Abrar Karimullin'in 1971 senesi Kazan'da çıkardığı "Tatar Kitabının Çokrak Başları" adlı kitabından bizim için gayet kıymetli şu satırları bildirmemek mümkün değil, çünkü aşağıdaki gerçekler doğrudan doğruya Kırım Tatar edebî dilinin tarihine aittir. "Arap harfleriyle Kıpçak-Tatar dilinde kitap basılıp çıkarılmaya da Batı Avrupa'da başlandı. Sovyetler Birliği'nin en büyük kütüphanelerindeki Şark vakıflarını ve listeye alınan yabancı bibliyografik malumatları öğrenme neticesinde metnini Arap harfleri ile bir araya getirme vasıtasıyla birinci Kıpçak kitabının 1612 senesi Leyptsig şehrinde çıkarıldığı belirlendi. Bu kitabın bir nüshası Sovyetler Birliği İlimler Akademisi Leningrad bölümünün kütüphanesinde saklı. Kitabın birinci babı Arap grafiği esasında Kıpçak-Tatar dilinin imlasına, ikinci babı Kıpçak-Tatar dilinin söz terkiibine, üçüncü kısmı söz dizimine

ayrılmış. Sonuncu babda Latin-Kıpçak ve Kıpçak-Latin lügati verilmiş. Burada alfabe düzeniyle 2000 kadar söz ve onların Latin dilinde karşılıkları bildiriliyor. Kitapta isim fiillerin ve zamirlerin değişimine epeyce yer ayrılmış. Dili öğrenmek için alıştırmalar ve okumak için ayrı metinler verilmiş. Örnek için birçok atasözü, deyim, kelime gösterilmiş. İşte onlardan bazıları: ‘Evel göriş, andan biliş’, ‘Âdem tedbir ider, Allah taâlâ takdir ider’, ‘Kuru yanında yaş da yanar’. Diğer sözler: arpa, bagana (dayak, destek), bal vb. Kırım Kıpçakları ile sıkı ilişkide bulunan İtalyan misyonerleri tarafından yerli ulemalar ile birlikte on üçüncü asrın sonunda meydana getirilen Kodeks Kumanikus adlı Kuman-Kıpçak dilinin olağanüstü abidesi de bunların arasındadır. (1298 senesi Kırım’da Solhat şehrinde hazırlanan o lügat Avrupa’da 1880 senesi ayrı kitap şeklinde basıldı). Bilindiği gibi, o devirlerde Ukrayna bölgesinde (Kırım’da, Karadeniz boylarında, Batı Ukrayna’da) yaşayan Ermeniler ve Rumlar da şu yerlerde yaşayan Kumanların dilini, yani Kıpçak-Tatar dilini kabul etmişler. Bu dil onlar için sadece konuşma dili değil, aynı zamanda, resmi ve edebî dil olmuş. Ermeniler bu dilde kitaplar çıkarmışlar. Mesela, onlar 1618 senesi Lvov’da Kıpçak dilinde ‘Algış bitigi’ adlı dini kitap çıkarmışlar. Kitabın metni Ermeni harfleriyle Kıpçak-Tatar dilinde basılmış. Ukrayna’da yaşayan Rumlar da Kıpçakların dilinde konuşmuşlar. Rumlar bu dilde 1910-1920 senelerine kadar kitaplar çıkarmışlar. Onlar Tatar edebiyatı abidelerini: ‘Nasreddin Hoca Latifeleri’ni, ‘Kıssa-i Yusuf’ ve diğer eski destanları basıp çıkarmışlar. Bu deliller şunu gösteriyor ki, Kuman-Kıpçak dili XVII. asırda Merkezi Avrupa’da gayet geniş bir alana yayılmış.” (Sayfa 49-50).

Karimullin’in verdiği malumata göre, birkaç Şark dili bilen İtalyan misyonerlerinden biri Mari Magc 1643 senesi iki kısımdan ibaret bir kitap çıkarır. Kitabın birinci kısmı Gürcü dilinin grameri, ikinci kısmı Kuman-Kıpçak dilinin grameriymiş. Kitapta Kıpçak-Tatar metinleri Arap harfleriyle verilmiş. Burada da bir sürü atasözü var: “Deveden büyük fil var”, “Sözni söz aç”, “Kan ile kanun eyleme”, “Yalınız taş ile divar olmaz”, “Belâsız bal olmaz” vb.

1665 senesi ise İtalya’nın başkenti Roma’da Kıpçak dilinin büyük lügati çıkarılır. Ona Tatarca “Söz Kitabı” diye başlık koyulmuş. Üç ciltten ibaret 2461 sayfalı bu İtalyan-Tatar lügatine 35000 söz alınmış. O dönem için bu pek büyük iş. On beş yıldan sonra, yani 1680 senesi ünlü Türkolog Françisko Meninskiy Venada dört ciltlik lügat çıkarır. Orada artık 45000’e yakın eski Türk, Kıpçak sözleri alınır. Bu lügatlerde de Kıpçak sözleri ve metinleri Arap harfleriyle verilmiş. Karimullin şöyle der: “Burada şunu

kaydetmeli ki, Őu neŐirler yani gramerler ve lűgatler sadece Tatar dilinin değil, Kıpçak grubuna giren diğer Tűrk dillerinin tarihi ięin de önemli vesikalardır. Bu neŐirler belli derecede Litvanya, Polonya, Batı Ukrayna, Romanya Tatarlarının, Kırım Tatarların, Karaimlerin de dil abideleri olurlar” (Sayfa 61). Biz buna ek olarak derdik ki, bu neŐirler belli derecede değil de, doğrudan doğruya Őu batı bölgesinde yaŐayan Kırım Tatarlarının eski dil abideleri sayılabilirler.

Edebî dilimiz o devirlerde nasıldı, acaba? Eski dönem Őairlerimizden Seyfi Sarayı'nın Taşkent'te çıkarılan kitabına Abdulmecid Efendi'nin ta XV. asrın başında yazdığı “Ey, goņul!” isimli Őiiri alınmış. İŞte o Şiir:

Sızdı tenim, tűkendi seher Őemi tek yanıp,
Ey-vah ne kaldı, kr, baŐıma belâ goņul.

Krgenge kz tiker, kolı yetmezge el sunar,
Koygıl bu iŐni endi, barayı Huda, goņul.

BaŐdan keğip, kara kan iğip, kan yaŐım sağıp,
Tapmam goņul tileğini ve hasreta goņul.

Kan dek yaŐım akıp, tűn u kűn yıęlatır beni,
Tegme kim erse kűlse, baņa ne reva goņul.
(Seyfi Sarayı. Őiirler. Taşkent, 1968. s. 23).

Bundan hemen hemen 600 yıl evvel yazılmıŐ Şu satırlar temiz Kırım Tatar dilinde olup, burada bizim anlamadığımız bir söz yoktur. Acayip Şey! İŞte korunan dil abidesi ne demek! Ama Şimdi XVI. asır Şairimiz Bora Gazi Giray Han'ın (Gazayî'nin) “Gul ve Bulbul” destanından alınan Şu satırlara bakınız:

Tiken bardur ki anda yazmaganım,
Anıñ cebr-u cefasın tatmaganım.

Tiken bardur barurga takatım yok,
Budur halım ki, ozge haletim yok.

Tikenniñ cebrinden keldim bu yerge,
Ki yoktur takatım alımnı derge (demege).

Alıp yirdiñ ki, bu yerge keldim men,
Ki bu guller arasında garib men.

Acayip turfe haletge kalıbmen,
Ozümni mubtelâlıkka salıbmen.

Güzer kıl, ey saba, o gul kaşığa,
Digil raht it, garib bulbul başığa.

(İ. H. Ertaylan. “Gazi Giray Han. Hayatı ve Eserleri”. İstanbul, 1958).

Görüldüğü gibi, bu eserde Kıpçak diline aynı zamanda Oğuz lehçesi de (tiken, digil, yirdiñ, acayip vb.) karışıyor. Demek ki, edebî dilimizdeki yukarıda belirttiğimiz deneme, yani iki lehçe esasında bir edebî dil şekillenmesi bu bir kere olan şey değil de, ta o devirlerde başlayan doğal bir cereyandır.

* * *

Evet, I. Mengli Giray’ın devrinde yani 1475 senesi Kırım Hanlığı Osmanlı İmparatorluğu altına geçer ve bundan sonra gitgide devlet işlerinde ve yazılı edebiyatta da yerli Kırım-Kıpçak dili hep geri çekilir ve onun yerine çoğunlukla Arap ve Fars ile karışık Türk dili kullanılmaya başlar. XVI. asırdan itibaren farklı şairlerimize, Türkiye’de olduğu gibi, Arap-Fars dillerinin tesiri daha ziyade olur ve özellikle şiirlerde vur patlasın, çal oynasın Arap-Fars sözleri kullanılır. İşte, Remzi Bahadır Giray’ın o devirde yazdığı satırları:

Suz-i sinem der iden dilgirim ol binisbeti,
Ayeni nezm eylemekdir ateşiñ hasiyeti.

Feyzbahş alem ara cam-i aşk ifza tutar,
Sager-i Lebriz hurşidniñ nedir maiyeti?

Burada artık yarı yarıya Arap-Fars sözleri kullanıldığından bu satırlar sıradan halk tarafından zaten anlaşılmaz. XVII. asırdan itibaren ise edebî dilimize Arap ve Fars dilleriyle bir arada, fazlasıyla Türk dili ve Türk ibareleri, Türk gramer şekilleri katılır. XVII. asrın sonunda yaşayan II. Mengli Giray’ın şiirine bakınız:

Eftade-i gam bende-i serzıncır-i cefayız,
Bir zulfi siyahkâre kul olmaya serrayız.

Etmeklik için hak-i rahın dideye surme,
Er şam-u seper talib-i teşrif nemayız.

Aynı şu XVII. asırda yaşayan şairlerimiz Âşik Ömer, Mustafa Cevheri, IV. Muhammed Giray ve diğerlerinin dilleri konusunda da bunu söylemek mümkün. Eski Kırım Tatar dilini iyi bilen erbabımız Zedla Aksakov bu

hususta şöyle yazmıştı: “Âşık Ömer kendi devrine, kendi zamanına, onun örf ve ananelerine boyun eğerek, o devrin başka şairleri gibi, kendi eserlerinde esasen Arap, Fars ve Türk dillerinden faydalanmaya mecbur oldu.” (“Yıldız” dergisi, 1985 - No:1, s. 68).

Ünlü Türk âlimi İsmail Hikmet Ertaylan da o dönemki şairimiz Gazi Giray’ın dili hakkında yazarak, bizim fikrimizi şöyle tasdikliyor: “Gazi Giray’ın dili ve özellikle şiirleri iki lehçeyi yansıtır. Biri ecdadının kullandığı Çağatay’dır ki (İ. Ertaylan burada Kıpçak lehçesini göz önüne alır), bundan Gazayî’nin vazgeçmesi bir yana dursun... onu daha çok kuvvetlendirmiştir. “Gül ve Bülbül” mesnevisini de o bu lehçede meydana getirmiştir. Zaten Kırım’da, Türkiye İmparatorluğu ile bağlanmadan önce kullanılan edebî lehçe Çağatayca’ydı... Diğeri de Türkiye İmparatorluğu ile bağlandıktan sonra benimsenmeye başlanan Osmanlı lehçesidir... Elbette, ecdadının zamanından beri İstanbul’da bulunan birçok Giray oradaki şair ve yazarların eserlerini öğrenip, onları taklit ederek Türkleşip, Kırım’a han olarak geldikleri zaman kendileriyle gelen çeşitli âlimlerin, şairlerin ve memurların etkisinde kalırlardı. Böylece Osmanlı lehçesinin Kırım edebî lehçesine etkisi açıkça görünmektedir.” (İ. H. Ertaylan. “Gazi Giray Han”. Hayatı ve Eserleri”. İstanbul, 1958. s. 61).

Bunu biz yazmıyoruz, Türk âlimi yazıyor. Böylece Arap-Fars ve Türk dillerinin bizim edebî dilimize uzun bir dönem yaptığı etki, baskı ta bu asrın birinci çeyreğine kadar devam etti. Fakat şunu kaydetmek lazım ki, Kırım Tatar diline dışarıdan her ne kadar etki olsa da, müellifler arasında kendi dilinde yani temiz Kırım Tatar dilinde yazanlar her vakit olmuş. Bunlardan biri XVII. asır şairimiz Edip Efendi’dir. Onun aynı şu XVII. asırda yazdığı “Sefername” destanındaki satırlara dikkat ediniz:

Yigit kolında kamçı bar, “Men!” degenge ceza bar,
Ey oganlar, toplasıñ, tezden bizge sefer bar.

Alaşalar nallansın, ok-yayları maylansın,
Eger ağaç bakılıp, kavurmalar kaynalsın.

Al kılıçıñ askıdan, çek kayraknı yuzüne,
Kılıçıñ eger ak bolsa, kara tüşsez kozüne.

Eki tırşav, bir arkan asıñız eger kaşına,
Kızıl meşin nazarlık takıñız atnıñ başına.

Seferlik atnı semirtme, dönen olsa arımaz,
Semiz atıñ yol almaz, bargandan soñ yaramaz.

Çekmeniñni tartıp kiy, kalpağıñnı basıp kiy,
Yolda yoktur anayıñ, keregiñni bakıp cıy...

Demek ki, bizim asıl edebî dilimiz yukarıda söylenen etkilere bakmadan, yazarlarımızın bir kısmı tarafından tamamen yaşatıldı ve onların eserleri sonradan edebî dilimizi yeniden kurmaya sağlam kaynak oldular. XIX. asırda yaşayıp eser veren halk şairimiz Eşmirza Kart'ın eserlerini, halkımızın hicret türkülerini de buna örnek gösterebiliriz.

XIX. asrın sonunu ve XX. asrın başını yani 35-40 yıllık bir devri İsmail Gaspıralı dilinin devri olarak biliyoruz. Gaspıralı dili ise gayet geniş ve önemli bir mevzu ki, kendine ayrıca çıkış talep eder. Lakin İsmail Gaspıralının sadece benzersiz faaliyetiyle değil; edebî dilimizi, edebiyatımızı, eğitimimizi ve bütün medeniyetimizi sarsmasıyla, sanat eserine uyanıklık vermesiyle edebiyatımızda yeni bir devir doğurduğunu anlamamak mümkün değil.

* * *

XX. yüzyılın başında “Tercüman” gazetesinin tesiri altında ancak yeni dönem şairlerinden Asan Çergeyev, Şamil Toktar Gazi, Memet Nuzet, Abdulla Latifzade ve diğerleri Arap-Fars ve Osmanlı dilinin etkisinden kurtulup kendi dillerinde yazmaya başladılar. Bu geleneği sonra Umer İpçi, Şevki Bektöre, Amdi Giraybay, Bekir Çobanzade, Eşref Şemizade ve diğer yazarlarımız büyük bir gayretle devam ettirdiler. Ünlü kültür erbabı ve yazarımız Asan Sabri Ayvazov o dönemin edebî cereyanına göz atarken, “Oktyabr inqilâbı ve tatar edebiyatının dirilmesi” adlı makalesinde şöyle yazıyor: “...1921 senesi Kırım’da ilk önce ‘Bilgi’, sonra ‘Çolpan’, daha sonra ‘Yeñi Çolpan’ mecmuaları ile beraber yeni bir dil, yeni bir üslup ve yeni mevzular üzerine yeni bir edebiyat başlıyor. Türk-Tatar diline girmiş birçok aralıksız söz ve islahlar terk ediliyor. Dilimizin sadeleştirilmesine çalışılıyor. Hayaller, fanteziler, mübalağalı Fars teşbihleri üzerine (yani yüksek heyecan verici Fars dili üzerine) kurulan eski şiir, stil ve estetik görüşleri yıkılıyor, her şeyden ziyade şiirde mana ve muhtevaya önem veriliyor ve Tatar edebiyatı halk, millet, emekçi işlerine hizmet etmeye başlıyor. Bu tarihten itibaren Kırım Türk- Tatar edebiyatında yeni bir devir açılıyor.” (“Okuv işleri” dergisi, 1927 s. No: 1).

1929-1935 seneleri arasında gerçekleşen genel Kırım dil konferansları neticesinde edebî dilimiz yine kendi yoluna girdi. Çöl ve Yalı boyu ağızları

birleştirilip Orta Yolak'a temellenen ve bin yıldan beri yaşadığı edebî dilimizin devamcısı olan bugünkü Kırım Tatar edebî dili bilimsel ve pratik açıdan resmileştirildi. Ancak aynı şu 1930'ncu ve 1940'ncü yıllarda dilimize, genel olarak kültürümüze, halkımıza peş peşe amansız darbeler indirildi ki, bunların sonucunda, özellikle sürgün devrinde edebî dilimiz tamamen yok olma tehlikesi altında kaldı. Bu darbelerin ilki; daha yeni Arap alfabesinden Latin alfabesine geçirilen yazımımızın 1938 senesi bir daha Kiril alfabesine geçirilmesidir. İkincisi; dilimize asırlar boyunca girip yerleşen ve kendi sözlerimiz gibi olan Arap-Fars sözleri o zamanlar dilimizden çıkarılıp onların yerine zorunlu bir şekilde Rus sözlerinin sokulmasıdır. Üçüncüsü; bütün üst nesil aydınlarımızın, yazar ve şairlerimizin, kültür adamlarımızın, tanınmış dilcilerimizin, âlimlerimizin Stalin repressiyalarına uğratılıp yok edilmesidir. Dördüncüsü; savaş sonuçları ve 1944 senesi halkımızın vatandan sürgün edilışıdır. Bütün bu zorluklardan, sınavlardan dayanıklılıkla geçen dilimiz, en ağır sürgün döneminde güç durumda kalsa da, sürünse de yıkılmadı, yok olmadı, kendini kaybetmedi. Aksine, o bir miktar kuvvetlendi ve hatta gelişti. Yani halkımızın geleceğine inanıp dilimiz yaşadı, yaşatıldı.

Elbette, bunda, şüphesiz, Stalin öldükten sonra, halkımızın vaziyetinde olan bazı değişimler büyük rol oynadı. Bunlar: 1957 senesi Taşkent'te ana dilde "Lenin Bayrağı" gazetesinin çıkarılmaya başlaması, ana dilde radyo yayınları oluşturulması, topluluk meydana getirilmesi, ana dilde kitaplar neşredilmeye başlanması (yılıda 13-15 kitap çıkarılıyordu), sonra 1968 senesinden itibaren, okullarda Kırım Tatar çocuklarına haftada bir kere ana dil dersleri verilmesi ve de Taşkent Pedagoji Enstitüsünde Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Fakültesi kurulmasıdır. Ve nihayet, 1976 senesi ana dilde yılda iki kere çıkan edebiyat antolojisi, 1980 senesinden itibaren ise "Yıldız" dergisinin çıkmaya başlamasıdır.

Bunların hepsi ve özellikle 53 yıldan beri çıkan "Lenin Bayrağı", "Yeni Dünya" gazetesi ve onun etrafında birleşen gazetecilerin, edebiyat-severlerin ve hocaların, yazar ve şairlerin gayreti ve faaliyetleriyle ana dilimiz, edebî dilimiz korundu, yaşatıldı, çalıştı. "Lenin Bayrağı" on birlerce okuyucu için, onlarca genç yazar ve şair için birden bire ana dili okulu oldu. Günümüzde, vatanda edebiyatımızı, edebî hayatı canlandıran yazar ve şairlerimizin tahminen hepsi - Şakir Selim ve Şeryan Ali de, Yunus Kandım ve İsa Abduraman da, Uriye Edemova ve Rustem Aliyev de, Bilâl Mambet ve Eskender Fazıl da, Pevat Zeti ve Refat Çaylak da - "Lenin Bayrağı"ndan yetiştiler. Ve hatta savaştan önce yazmaya başlayan Yunus Temirkaya ve Seyit Umer Emin'ler de, Reşid Murad ve Riza Halid'ler de, Çerkez Ali ve

İbrahim Paşı'ler de, kendi kalemlerini "Lenin Bayrağı"nda bileyip olgunlaştırdılar. Onların hepsi sürgün döneminde on yıl boyunca Kırım Tatar edebî dilini kullandılar, onun paslanıp kalmamasına etkin hizmet ettiler.

Dilimizin ve edebiyatımızın bu yakın geçmişine şimdi neden göz yumuluyor? Geçmiş çığnemek olmaz. Şimdi maarif ve milli okulumuzu inşa etme sahasında olsun, milli matbuat ve gazetecilik, haberleşme sahasında olsun yapılmakta olan işlerde ancak şu geçmiş dönemde dilimizi koruma, onu yaşatma uğrunda yapılan hizmetlere dayanılıyor. Bunu unutmamalı. Bunu inkâr etmek, bunu tanımamak yanlış olması bir tarafta dursun, haksızlıktır. Burada şunu söylemeli ki, dilimizin bu geçmiş dönemine olumsuz gözle bakanlar var. "Dilimiz redaksiyonda çalışan beş on adamın eline kaldı, hırpalandı, bozuldu", şeklinde fikir yürütenler var. Bu kökten yanlış bir fikirdir ve açıkça haksız iftiradır. Doğru, dilimiz gereği gibi gelişmedi, dil alanında büyük ölçüde bilimsel çalışmalar elde edilmedi. Bu ise genel olarak halkımıza yapılan yarım asırlık zorbalık ve zulmün sonucudur. Onu birileri hırpaladı, bozdu, demek ki bu yapılan işi görmemek ya da görmek istememektir.

Şunu da söylemeli ki, dilimizi "zayıf", "güçsüz", "bozulmuş" diye, "edebî dilimiz standartlaşmamış" diye, onu zorunlu olmayan yabancı sözlerle, ibarelerle suni şekilde "zenginleştirmeye", "standartlaştırmaya" çabalamak nafîle zorlamadan başka bir şey değildir. Böyle zannedenler Eşref Şemizade'nin, Kırım Tatar dilinin ansiklopedisi demenin mümkün olduğu, "Aslıhan" yani "Kozyaş Divar" destanını okusunlar, eğer okumamışlarsa. Böyle dille gururlanmamak, onun yaşamasına, yaşatılmasına, onun gözbebeğin gibi korunmasına bütün canın ve vicdanınla hizmet etmemek mümkün değil.

Dilimizi koruma akımında, elbette, "Lenin Bayrağı" gazetesinin ve onun etrafında birleşen yazarların, şairlerin hizmeti değerlidir. Bu gazete vasıtasıyla, Özbek arkadaşlarının bizim dilimize müdahale etmemelerinden faydalanıp savaştan önce dilimize zorlamayla sokulan pek çok Rus sözleri bir engelsiz dilimizden çıkarıldı ve eski sözlerimiz geri getirildi. Dilimizin böyle temizlenmesi ve düzeltilmesi bizler için, halkımız, medeniyetimiz için değerli bir başarıydı.

Burada saygıdeğer okuyuculardan af dileyerek uzunca bir örnek vermek istiyorum. Savaştan önce, yani 1938 senesi çıkan "Edebiyat ve Kultura" (adına bakınız) dergisinin dokuzuncu sayısındaki bir makaleden aşağıdaki Rus sözleri ve ibarelerini yazdım: "boyetslerini, intelligentsiyası, boyevoy, vıdvıgat etöv, solidarlığı, uçeniyesinen, initsiativo kosternek,

Stalinniñ reçi, ekspluatatorlar, soyuzları, partiyniy rezerv, revolyutsionniy yaşlık, mobilizlengenler, prodovolstvenniy, tribunasından, oz poçinini, udarniy gruppа, soveşçanıede, sotsialistiçeskiy, studençestvosınıñ, produktsiyaniñ kaçestvosı, pohod, poçot ve itibar, massadan ayrılmak, rabotnikleri, patriotlardan, zamestitelleri, proizvodstvoda, forpostı, fokusları, kartınası, vedomstvolar, soorujeniyeler, liniyanen, obivateller, kulturasınıñ, statuyalar, promiseller, ustritsa, vodoprovodlarını, buhta, iskusstvoni, sograjdanlarını, zagovorşçiklernen, monumentinden, pedestalniñ, rasporyaditeller, zapiskalarını, zavisimiyizligini, peçatını, plenler, prikaznen, ekonomiçeskiy, ceetten, izdeliyalarına, pogromdan soñ, zakonlar, zagovorga, obşçınağa, bronza, busalar (Allah Allah! boyuncak (boncuk) denilse olmuyor muydu?), blyaşka, poçvasında, vb. Bir makalede bu kadar yabancı söz!

Sürgün döneminde resmi dilimizin bu gibi zorbalıktan kurtarılması, onun böyle yabancı sözler akımından temizlenilmesi, tarihi öneme sahip bir görevdir ki bu yazar ve gazetecilerimizin dilimizi koruma işinde şu devirdeki esas başarılarından biridir. Yakın geçmişimizdeki artık tarihe dönen bu olaylara, bu hareketlere, bu işlere göz yummak, onları inkâr etmek olmaz. Bunu anlamak, bilmek gerek!

Söylemek istemiyorum, ama söylemeye mecburum. Sürgün bu, halkımızın başına gelmiş bir afet, benzersiz bir facia. Lakin bana: “Şu acımasız sürgünün herhangi bir olumlu tarafı oldu mu acaba?” diye sorsalar: “Oldu, bu şartlardan faydalanıp dilimizin yukarıda belirtilen Rus sözleri akımından temizlenilmesi”, derdim. Yani Rusların söylediği gibi: “Ne bilo bı şçastya, da nesçaste pomoglo” (Her işte bir hayır vardır). Eğer Allah korusun halkımız sürgün edilmeyip savaştan sonra vatanda yaşamış olsak dilimizden şu Rus sözlerini kimse çıkaramazdı. Bunu yapmaya ne gazetenin başı olan Abselâm İslâmov’un, ne Abdulla Dermenci’nin, ne Yusuf Bolat’ın ve ne de başkalarının, bağışlayınız, “gözü yemez” idi. Biz de Kazan Tatarları gibi, Kırgızlar gibi şimdikiye kadar “Verhovniy Sovyet”, “Sovyet Soyuzu”, “rodinabız”, “predsedatel”, “vojd”, “kontora”, “naçalnik” diye yazardık.

İşte savaştan sonraki dönem yazarlarımız, gazetecilerimiz, edebiyatseverler ve diğer kalem sahipleri gazete ve dergimizle sürgün döneminin bütün zorluklarından geçip böylece edebî dilimizi korumaya, yaşatmaya ve nihayet onu bugüne, vatana ulaştırmaya nail oldular. Dilimizin özgünlüğünü, özelliklerini, ahengini, ileride de koruma görevi, onu yabancı dillerin etkisi ve baskısından koruma sorumluluğu artık esasen bugünkü neslin omzundadır. Dilimizin temizliği ve onun parlak

geleceği daha çok onların bilgisine, bilinçli, vicdanlı, milli vatanperverlik hareketlerine bağlıdır. Ünlü şairimiz Eşref Şemizade'nin:

İrimçikten kurt bolmaz,
Gurbet ilden yurt bolmaz.
Alçaknı dost sanmañız,
Alçak kişi dost bolmaz.

Terek sınsa, tal kalır,
Cuyrük olse, nal kalır.
Yigitlikten kaytmañız,
Yigit olse nam kalır.

gibi mısraları, ya da:

Cayıkbaştan esken yelniñ Talgınlığı – bu tilde.
Yaralangan şain kuşnıñ Çılgınlığı – bu tilde.

Bu tilden kuç, gıda algan Bozyigitniñ coravı,
Meñli Suluv kartanaynıñ Çorasına cılavı...

Bir çok medeniy halklarda Olgan kibi bizim de
İşte boyle kazanmız bar Elimizde bugünde.

gibi satırları, bugüne ulaşan ve vatanda milli kültürümüzü yeniden kurmaya hizmet etmekte olan çağdaş Kırım Tatar edebî dilinin olağanüstü örneği olmakla beraber, yukarıda belirtilen esas düşüncemizin açık bir delilidir.

Ümit ediyoruz ki, şimdiki ve bizden sonraki nesiller artık vatan toprağında, öz yurdumuzda, uygun koşullarda bu dili göz bebeği gibi koruyup onu, ölçüsünü bilerek, her iki ağıza dayanarak daha çok zenginleştirirler ve herhangi bir dil gibi, dünyada tek olan muhteşem Kırım Tatar dili kendisini, kendi güzelliği ve zenginliğini, kendi özelliklerini, özgünlüğünü, artık hiçbir zaman yitirmez. Bu dilde halkımızı, edebiyatımızı dünyaya tanıtacak birçok sanat eserleri yaratılacağına ve Kırım Tatar halkının bu dille beşeri kültürde kendisine uygun yer işgal edeceğine eminiz. *Taşkent – Akmescit 1987 – 2009.*